

Gabriel, Jiří

[Wolf, Josef. Abeceda národů: výkladový slovník kmenů, národností a národů]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1986, vol. 35, iss. B33, pp. 112-114

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106311>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

události, ale také zážitek, dojem, sen, předtuchu, intimní pocit, fantazii“ (s. 216). Realismus 20. století proto musí být, jak autor zdůrazňuje, „zcela zákonitě jiný, než optický realismus 19. století“; současný socialistický realismus se musí vyznačovat „výtvornou moderností“, „skutečným novátorstvím vyjadřovacích formových postupů“. — Hlaváčkově odborné erudici, znalectví umění, širokému rozhledu a v neposlední míře i novátorskému přístupu k složitým otázkám umění vdčíme za knížku, která nám pomůže podávat se s větším porozuměním na výsledky staršího i současného uměleckého snažení. Dodejme však ještě, že svým způsobem jeho práce znovu připomíná, že některé uměnovědné otázky lze řešit jen s pomocí filozofie a že filozofie sama zase může z oblasti umění i uměnovědy čerpat cenné informace a podněty pro řešení svých nejvlastnějších světonázorových problémů.

Jiří Gabriel

Josef Wolf: Abeceda národů. Výkladový slovník kmenů, národností a národů. Horizont, Praha 1984. 267 stran, obrazové a mapové přílohy.

Spolu s tím, jak se Země s postupující moderní civilizací stává jedním celkem i z hlediska jejich obyvatel, zasahují do našeho života v nejrůznějších souvislostech i lidé často z velmi vzdálených krajů, příslušníci nejrůznějších států a národů. Wolfova Abeceda národů je proto práce velmi aktuální a potřebná; přináší mnoho dat o „přibližně třech tisících“ kmenů, národností a národů, a to nejen současných, nýbrž i minulých, dnes už neexistujících. — Náš známý antropolog a cestovatel se ovšem ujal úkolu, který by zůstal velký i pro početný kolektiv badatelů. Už první novinové zprávy upozornily, že některá hesla nejsou bez omylu a nepřesnosti (např. Jiří Adámek ve Svobodném Slově 19. 1. 1985 to doložil na heslech Rumuni a Maďaři). Autoři encyklopedických prací jistě počítají s připomínkami specialistů; výsledky Wolfova úsilí mohou posuzovat odborníci hned z celé řady vědních oborů. — V jedné recenzi Abecedy národů bylo řečeno, že „fakta a data s sebou nesou zákonitě i omyly a nepřesnosti“. Tím více je škoda, když se autor dopustí i lapsů, jež jdou na vrub spíše nepořádných formulací, nedůsledností atp. Nemusíme být přece historiky starověkého Říma ani znalci dějin Anglie, abychom se vyvarovali tvrzení, že termín Britanové byl odvozen ze jména syna jednoho římského císaře; jen tak totiž můžeme rozumět úvodní hesla Britové: „Britové, Britanové (z lat. Britannicus = jméno syna římského císaře Claudia) (...)“ (Přesnější poučení o „původu jména celého ostrova“ a o tom, jak se Claudiovi dostalo „dědičného titulu Britannicus“ a jak se „jeho synáčkovi tedy říkalo Drusus Britannicus nebo prostě Britannicus“, dostaneme i v populární Gravesově románu o císaři Claudiovi.) Podobně se mi nezdá, že by Wolf nevěděl, že za titulem některých hesel místo slíbeného „jména národa v jeho vlastním jazyce“ píše jména států nebo jiná topografická jména (u Portoričanů říká přímo: Puerto Rico = bohatý přístav). — V naší anotaci si dále všimneme jen některých pasáží úvodní části Abecedy národů. Na malé ploše se v ní Wolf dotýká mnoha otázek, které jsou stálým předmětem diskusí. I zde by řada formulací potřebovala formální nebo i obsahovou korekturu. Například v kapitole Od kmene k národnosti a národu nejsou dostatečně vloženy termíny „etnická skupina“, „etnické společenství“ ani jejich vztah. O „etnické skupině“ se tu někdy mluví v širším, obecnějším smyslu (etnickou skupinou je rod stejně jako národ), jindy v užším, speciálnějším smyslu („etnická skupina“ pak označuje určitý vývojový stupeň na cestě od rodu k národu). Národ sám Wolf přirozeně chápe jako nejvyšší etapu vývoje etnika; mluví však nejen o „moderním národu“, nýbrž i o „národu starověkém“ a „národu středověkém“. Čtenář se však nic nedoví o tom, jaký je vztah mezi „starověkým národem“ a „národností“, když i národnost jako nižší etapa vývoje etnika vzniká „v období rozpadu rodové a kmenové společnosti v procesu utváření třídní společnosti a státu“. A podobně: proč se říká, že ve „středověkém českém státě Přemyslovců“ vzniká „česká národnost“ a ne „český středověký národ“? A proč Wolf v některých heslech charakterizuje národ jako „buržoazní“ (např. Belgičany) a v jiných jako „moderní buržoazní“ (např. Brazilce); podle jeho vlastního vymezení „moderního národa“ je přece každý „buržoazní národ“ národem „moderním“ (stejně jako „socialistický národ“, „socialistický“ je tu konkrétněj-

ším určením „modernosti“). V posledním odstavci této kapitoly pak čteme: „Uvnitř těchto národů mohou existovat ještě jiné skupiny obyvatelstva, které se vyznačují určitými etnografickými zvláštnostmi a odlišnostmi (...) — ty se označují jako etnografické skupiny (např. Chodové, Valaši), nebo jako národnostní skupiny či národnostní menšiny (Němci, Poláci, Maďari v ČSSR).“ Zde jistě budeme pochybovat o tom, že by autor zabývající se kmeny, národnostmi a národy chtěl doopravdy tvrdit to, co píše, že totiž např. v ČSSR příslušníci polské národnostní menšiny — Poláci jsou zároveň příslušníky českého národa — Čechy, podobně jako jsou Čechy příslušníci etnografické skupiny Valachů. Protože si v tomto případě každý čtenář snadno domyslí, co chtěl autor povědět, nemusíme pátrat ani po tom, na které vlastně národy odkazuje v uvažované větě záměno „těchto“.

— S takovými nepodařenými a zavádějícími formulacemi se setkáváme i v dalších dvou kapitolkách úvodu Kolík je na světě národů a Člověk ve společenství národů včera, dnes a zítra. Jak např. rozumět pasáži s větou „Nejpočetnější skupiny jsou jazykové a etnické; mezi nejmenší patří např. trpasličí kmen Onghiu (...) : v roce 1975 měl necelých sto příslušníků.“? Počítají se tu jazykové a etnické skupiny samy, nebo jejich příslušníci? Jak mohl zkušený publicista předložit čtenáři tyto věty: „V současné době existuje nejméně 300 národů a téměř dvakrát tolik národností. Neznamená to pochopitelně, že se tak stane v den vyhlášení nezávislosti, avšak od té chvíle splňuje všechny základní podmínky vzniku, a tak formování vlastního národa se může rozvíjet.“? V závěru kapitoly o tom, kolik je na světě národů, Wolf píše, že „ve dnech Velké říjnové socialistické revoluce v roce 1917“ vznikla světová socialistická soustava; historikové i vědečtí komunisté se však shodují v tom, že počátek světové socialistické soustavy spadá až do let po druhé světové válce. Poslední část úvodu začíná futurologicky: „Světové prognózy počítají s tím, že po roce 2000 přejde většina lidstva na vyšší formy hospodaření a že se zároveň dokončí přechod od biologických zákonitostí k sociálním, což v antropologickém slova smyslu znamená, že se vytvoří stav relativní neměnnosti morfologické struktury a také antropometrických ukazatelů lidstva. Dojde vlastně k relativní fixaci poddruhu Homo sapiens sapiens, a to jak v rovině biologické, tak i sociální. Tato skutečnost donutí lidskou společnost ke zvýšené péči o svou existenci, a to nejen v oblasti ontogeneze jako dosud, ale také v dalších oblastech, stáří nevyjímajíc.“ O jakých světových prognózách je zde řeč? Jak se ve společnosti uskutečňuje přechod od biologických zákonitostí k sociálním? Jak se po roce 2000 může vytvořit stav relativní neměnnosti morfologické struktury člověka, když — jak autor již dříve napsal — „fylogenetický vývoj člověka byl po stránce tělesné ukončen přibližně před 20–10 tisíci lety“? Co má znamenat relativní fixace poddruhu Homo sapiens sapiens, a to jak v rovině biologické, tak i sociální? — Ve svém výkladu o národech a národnostech v minulosti i současnosti se Wolf dokázal obejít bez některých obecně známých a užívaných společenskovo vědních pojmů (politická organizace společnosti, společenskoekonomická formace, sociální a třídní struktura aj.), zato si však našel příležitost citovat neméně známý Marxův výrok z Tezí o Feuerbachovi o filozofech, kteří zatím svět jen různě vykládali... Připomíná ho však v souvislosti, která může čtenáře přinejmenším vylekat: „V posledních desetiletích 20. století došlo ke vzniku a vývoji několika set nových národností a národů (...). Na tuto novou situaci v lidské společnosti vědci zatím příliš nereagovali. Jako by zapomněli na revoluční výrok Karla Marxe, že „filozofové svět jen různě vykládali, jde však o to jej změnit“, který se týká nejen královny věd, ale stejně tak i všech ostatních vědních disciplín.“ — Na slovníky určené široké veřejnosti klademe poněkud jiné nároky než na speciální studie, nejde však o nároky malé. Očekáváme od nich přinejmenším výklad základních pojmů, terminologickou kázeň, víceméně jednotné výkladové hledisko; měly by obsahovat informace nejen pravdivé, ale i srozumitelné vyložené a vhodně uspořádané. Posuďme ještě, jak těmto požadavkům vyhovuje autor například v hesle, které je nám „nejbližší“, v hesle „Čechové“. (V označení hesla dává Wolf přednost starobylému „Čechové“ před „Češi“, v textu samém však oba tvary střídá.) Hned v úvodu se dovidíme, kde všude ve světě „žijí Češi nebo jejich potomci“, chybí však informace o tom, zda někde tvoří národnostní menšinu. O prvním „samostatném státním útvaru na našem území“ — Velkomoravské říši píše jen, že „vznikl na území Moravy“, vůbec se nezminí, že k ní patřily i některé oblasti Slovenska. Vznik českého království spojuje až s rokem 1212, tj. rokem vydání Zlaté buhy sicilské, která jen potvrďla dědičnou hodnost českých králů z roku 1158. O husitském revolučním hnutí tu čteme dvojnásobnou (a proto neurčitou) tezi o tom, že „přispělo také k zakončení období krize feudálního systému v Čechách“. Nedostatečnost informace, že se Čechové po bitvě na Blížké hoře dostali „do područí a pod přímý vliv ně-

mecké šlechty (Habsburkové)“, nefikající nic o tom, že v roce 1627 byl český trůn prohlášen za dědičný v habsburské dynastii, jen podtrhuje formulace, kterou čteme o něco dále, že „v 1. 1867—1918 se Čechy a Morava staly (!) součástí rakousko-uherského mocnářství“. V závěru hesla Wolf uvádí, že byla u nás vyhlášena „Československá socialistická republika jako federace dvou rovnoprávných národů, Čechů a Slováků, a dalších národností a národnostních menšin (maďarské, polské, německé a ukrajinské)“. Jestliže však Maďaři, Poláci atd. představují u nás „národnostní menšiny“, kdo potom patří k „dalším národnostem“? Nebo jsou „další národnosti“ totéž co „národnostní menšiny“? Proč však potom klást — v hesle, kde se i užíváním zkratek šetří místo — oba tyto výrazy vedle sebe a spojovat je spojkou „a“? — Wolfova abeceda je podle mého mínění nepodařená práce. Nicméně se u nás dočkala někdy až bombastické reklamy, kdežto odborná kritika se zatím ke slovu nedostala.

Jiří Gabriel

Ju. K. Mel'vil': Puť buržoazní filosofii XX veka. Mysl', Moskva 1983. 246 stran.

Kritika současné buržoazní filozofie tvoří jednu z důležitých součástí ideologického boje mezi socialismem a kapitalismem. Proto v naší i sovětské filozofické literatuře nechybějí knihy věnované tomuto tématu. Nová práce J. K. Mel'vil'a patří pravděpodobně k tomu nejlepšímu, co v poslední době vyšlo. Rozebírá studované směry vysoce profesionálně a s hlubokým porozuměním pro jejich podstatu. Zachycuje skutečně tu nejsoučasnější literaturu konce 70. a počátku 80. let. A na jejím základě dospívá k závěru o nové základní tendenci ve vývoji buržoazní filozofie.

Mel'vil'ova práce se dělí do tří větších celků: Hlavní cesty současné buržoazní filozofie, Hledání nových možností, Od světa ke společnosti. V jejich rámci rozebírá Mel'vil' filozofii H. Bergsona, pragmatismus, novopozitivismus, fenomenologii, existencialismus, strukturalismus, kritický racionalismus (K. R. Popper, T. S. Kuhn), hermeneutiku a knihu Richarda Rortya *Philosophy and the Mirror of Nature* (Princeton 1980). Nejrozsáhlejší je rozbor pragmatismu, kterému se Mel'vil' věnuje už dlouhou dobu. U většiny autorů a směrů se Mel'vil' nespokojuje s pouhým kritickým výkladem učení, ale ukazuje také — převážně na příkladech z oblasti umění — jakým způsobem se zapojují do současné buržoazní kultury. Vyrovnává se se staršími jednostrannými hodnoceními buržoazní filozofie, ukazuje její relativně pozitivní přínos i třídně určené meze jejich postupů a řešení.

Mel'vil' přesvědčivě dokazuje, že v současné buržoazní filozofii existuje tendence k odklonu od problematiky světa přírody ve prospěch společnosti. Příroda a přírodověda mají v poslední době význam jen ve vztahu ke společnosti. Dokonce verifikace přírodovědných teorií — v 19. století považovaných za vrchol objektivní pravdivosti — jsou dnes závislé nikoli na souladu s objektivní realitou, ale na společenském konsensu. Jde o jakousi variantu subjektivního idealismu, v níž však subjekt není subjektem individuálním, nýbrž společenským.

Když Mel'vil' hledá příčiny tohoto posunu, vychází z dějin vědy a filozofie od 17. století jako dějin narůstající roztržky mezi přírodními a humanitními vědami. Už na počátku 20. století byl tento stav považován za nesnesitelný a je v současné buržoazní filozofii překonáván na základě snahy o humanizaci přírodovědy, absolutizaci společenské podmíněnosti vědění a jazyka ve vědě. Rozpor mezi přírodními a humanitními vědami byl v buržoazní filozofii urovnán tím, že přírodní vědy byly zbaveny svého privilegovaného postavení a byly relativizovány společenskou podmíněností. Tím byla zároveň zpochybněna jejich poznávací funkce a problém pravdy byl odsunut do oblasti pseudoprotblémů.

Tento vývoj v oblasti filozofie neměl pouze gnozeologické, ale i společenské příčiny. Ty hledá Mel'vil' ve změně situace jedinice ve společnosti. Role individua ustupuje v současné buržoazní společnosti do pozadí. Člověk je stále více podřizován své roli ve společenské struktuře a jeho hodnocení a osud se stávají závislými na tom, jak úspěšně plní funkci vyplývající z jeho umístění ve společnosti. Důraz na společenskou podmíněnost a konsensus v oblasti vědy a filozofie odpovídá rostoucímu konformismu ve společnosti. Komunologická tendence — tak Mel'vil' tento trend nazývá — v buržoazní společnosti je